

PRIKAZOVANJE IN SIMBOLIKA ZEMLJEPISNIH PODROČIJ V ROKOPISU *ŽIVLJENJE, REGIRENGA INU SMRT ANTIKRISTA* IZ LETA 1790

Andrejka Žejn

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU, Ljubljana
andrejka.zejn@zrc-sazu.si

DOI:10.4312/Obdobja.36.93-101

Rokopis *Življenje, regirenga inu smrt Antikrista* iz leta 1790 je eno od bukovniških besedil o antikristu, negativnem liku krščanske eshatologije. Prerokovanja o antikristu se opirajo na svetopisemsko Janezovo *Razodetje*, ki je postalo predmet številnih interpretacij, navezanih zlasti na politično in versko razdelitev sveta. V prispevku se osredotočamo na štiri mesta – svetopisemska Babilon in Jeruzalem ter nekdanja imperialna Rim in Konstantinopel oz. Carigrad – na simbole pekla in nebes.

antikrist, Rim, Jeruzalem, Babilon, Carigrad/Konstantinopel

The 1790 manuscript *Življenje, regirenga inu smrt Antikrista* (The Life, Reign, and Death of the Antichrist) is a text by an unschooled Carinthian writer about the Antichrist, a negative figure in Christian eschatology. Prophecies about the Antichrist are based on the Book of Revelation, and various interpretations of this are strongly connected to the world's political and religious order. This article examines the role of four cities – Babylon and Jerusalem from the Bible and imperial Rome and Constantinople as symbols of hell and heaven.

Antichrist, Babylon, Rome, Jerusalem, Constantinople

1 Slovenska rokopisna besedila o prihajajočem antikristu

Leta 1767 je koroški bukovnik Matija Žegar¹ iz Plešerke (Plescherken) v Rožu na avstrijskem Koroškem najverjetneje prvič v slovenščini² priredil baročno besedilo o antikristu, natančen profetičen prikaz prihoda antikrista od njegovega spočetja in rojstva do prevlade nad svetom in njegove smrti. V 18. stoletju, ko je nastala slovenska priredba, je bilo verovanje o prihajajočem koncu sveta močno prisotno in razširjeno (Kotnik 1944: 415), privlačnost apokaliptičnega besedila pa se očitno tudi kasneje ni zmanjšala, kar kažejo številni še danes ohranjeni prepisi.³

¹ Izvor in rod Matije Žegarja je natančno raziskal Alfred Ogris (1998: 452–454).

² Faksimile prevoda Matije Žegarja je dostopen v E-knjžnici Koroške osrednje knjižnice Dr. Franca Sušnika med rokopisnim gradivom in dragocenimi starimi tiski (gl. Žegarjev antikrist 2007).

³ V repozitoriju *Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja v zvezi s prerokovanji o antikristu* najdemo še rokopis z uredniškim naslovom *Prerokovanje od Antikrista, 1823–1824* (NRSS Ms 015) s številnimi ilustracijam, *Branje od Antikrista inu od njegovih fouš prerokov, 1780* (NRSS Ms 024), v katerem so vsaj nekateri odlomki predelava ali prepis Žegarjevega rokopisa iz leta 1767, verjetno iz ljubljanske regije izvira rokopis z naslovom *Antikrist, 1825* (NRSS Ms 071). Nedvomno so ob teh

Kotnik (1944: 417–419) poroča o več kot 13 slovenskih rokopisih o antikristu, spremlja njihovo časovno zaporedje nastanka od druge polovice 18. do začetka 20. stoletja in njihovo pot iz Koroške na Gorenjsko, v Ljubljano in na Dolenjsko ter nato nazaj na Koroško, tudi Ogris (1997) ob ugotavljanju izvora Matije Žegarja omenja in na kratko obravnava do danes ohranjene slovenske rokopise o antikristu. Razsvetljenska cerkvena oblast je v njih videla zlasti praznoverje, zato tudi ni bilo možnosti za natis teh besedil.⁴ Zagotovo bo v prihodnosti nujna poglobljena interdisciplinarna študija podobnosti in razlik ter preoddajne zgodovine teh rokopisov na širšem kulturnozgodovinskem ozadju.

Baročna literatura o antikristu je povzela in preoblikovala srednjeveški teološki pogled na antikrista ter ga približala ljudski domišljiji. V Evropi je bila verjetno najbolj razširjeno delo te zvrsti nemška predloga slovenskih besedil o antikristu *Leben Antichristi* Dionizija Luksemburškega,⁵ »pravi roman o antikristu« (HdA 1: 490), ki je prvič izšel v času, ko je zanimanje katolištva za antikrista že usihalo. Kapucinski pisatelj Dionizij Luksemburški je izrazito poudarjal protijudovske elemente prerokovanj, pripoved antikristovega življenja je aktualiziral z »modernostjo« 18. stoletja (McGinn 2000: 232). V kasnejših obdobjih besedilo ni bilo več skladno s časom in duhom časa (Preuss 1906: 256), česar so se zavedali tudi avtorji slovenskih preoddaj, ki so v kratki obrazložitvi na koncu besedila izrazili svojo distanco do vsebine in knjigo tudi sami označevali za praznoverje.

V prispevku se bomo osredotočili na enega od vsebinskih vidikov prerokovanj o antikristu v izbranem slovenskem rokopisu. Za obravnavo smo izbrali rokopis o antikristu, katerega faksimile je dostopen v spletnem repozitoriju *Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja* [= NRSS]. Gre za rokopis z uredniškim naslovom *Življenje, regirenge inu smrt Antikrista* iz leta 1790 (NRSS Ms 017).

1.1 Rokopis *Življenje, regirenge inu smrt Antikrista* iz leta 1790

Bukovniški rokopis *Življenje, regirenge inu smrt Antikrista* iz leta 1790 je hranjen v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu pod signaturo GV-HS 12/14, obsega 105 strani, med besedilom so prazne strani, ki so bile predvidene za ilustracije (Ogrin NRSS Ms 017). Celoten naslov rokopisa⁶ nam pove, da je bila nemška predloga

rokopisih in ob vseh ostalih, ki jih še navaja Kotnik (1944), obstajali in obstajajo še mnogi drugi. Enega je npr. popisal gorenjski bukovnik Matija Naglič (prim. Rebol 1909a: 67; 1909b) in je del Nagličeve zapuščine v Arhivski zbirki slovenskega verskega tiska v semeniški knjižnici v Ljubljani.

⁴ V češčini so npr. iz časa kraljevine Češke, ki je bila del Habsburške monarhije, ohranjeni ali znani trije rokopisni prevodi Dionizijevega *Življenja Antikrista*, domnevno dva z začetka oz. sredine 18. stoletja in en z začetka 19. stoletja (Fidrelová 2017: 248–249). Besedilo se je tako v češčini kot v slovenščini ohranilo le v rokopisu in ni izšlo v tiskani izdaji (Fidrelová 2017: 255).

⁵ Dionysius von Luxemburg: *Leben Antichristi. Oder Außführliche/ gründliche und historische Beschreibung Von den zukünftigen Dingen der Welt*. Prva izdaja Frankfurt, 1682.

⁶ *Shiulenje, regierenge inu smert Antikrista Resnizhna poshribenga teh pridijozheh Rehzi tega sueta H Prouemo fo poshribane, inu storjene skus P. E. Donisiusa od Linzinburga Kapuzinarje te Rainesch prauinz. Predigarje v tem Letu 1682 v tem Letu 1769 pak so po flabi Modrufti Na flouenski Jesik Prebarnene potem vezhem dau vzetu Jnu Preuer/hena skus Mathia Shegarja sa volo nigoneh snanzau. – Drugazh so v tem Letu 1790 prepisane inu pobulshane gratale skusi enega desheu/kega vs/huli vzhenika Na Koro/shkem sa volo negoueh snanzau.*

slovenskih rokopisov o antikristu knjiga *Leben Antichristi* p. Dionizija Luksemburškega, prvič izdana leta 1682, da je preoddaja⁷ iz leta 1790 nastala po besedilu iz leta 1767, katerega avtor je bil Matija Žegar, avtor preoddaje in izboljšav pa je bil učitelj na Koroškem. Rokopis je bil tudi že diplomatično prepisan, kar zelo olajša nadaljnje raziskave. Eden od razlogov, da smo za obravnavo izbrali ravno to verzijo, je tudi manj narečno zaznamovan jezik rokopisa, po Kotniku (1944: 419) je namreč »koroški učitelj« narečno rožanščino Matije Žegarja nadomestil z nadnarečno koroško varieteto, ki se je približevala osrednjeslovenski knjižni različici.

V prispevku nas bo zanimalo, kakšna je simbolna vloga mest v slovenskem rokopisu o antikristu iz leta 1790 – bližnjega Rima in oddaljenega Konstantinopla oz. Carigrada kot upravnih središč ter fizično in izkustveno nedosegljivega Babilona kot izvora antikrista in Jeruzalema kot mesta antikristovega izvajanja moči in padca. Po literaturi bomo povzeli, kako se je spreminjal status teh mest skozi zgodovino, in ugotavljali, kakšna simbolna vloga jim je pripisana v izbranem slovenskem rokopisu o antikristu.

2 Večno pričakovanje konca sveta

V širšem kontekstu se topos antikrista uvršča v apokaliptiko, v ne nujno religiozna večna ugibanja o začetku in koncu sveta (Hartman 1978: 20). Beseda antikrist, prvič zapisana v *Svetem pismu*, je etimološko navezana neposredno na krščanstvo, na Kristusa kot osnovno načelo, s prepono anti-⁸ izključuje dvojnost in poudarja nasprotje. Sovražnik kot odpadnik od vere ostaja le drugotni pojav, antikrist je negativni odsev Kristusa (Rauh 1979: 2–3). Prve krščanske interpretacije antikrista so nastale v zgodnjem krščanstvu, vplivale so na srednjeveško eshatologijo in srednjeveško podobo sveta in zgodovine ter se s posredovanjem baroka prenesle v novi vek. Topos apokalipse, oprt na lik antikrista, je zaznamoval tudi svetovno literaturo in filozofijo.

Antikristu je v *Svetem pismu* namenjenega le malo prostora, medtem ko je število besedil, ki se navezujejo nanj, nesorazmerno naraslo v nepregleden, odprt korpus.

2.1 Svetopisemski izvor prerokovanj o antikristu

Poimenovanje antikrist je prvič zapisano v Janezovih pismih, v 1 Jn 2,18; 1 Jn 4,3 in 2 Jn 1,7, čeprav že Stara zaveza govori o velikem sovražniku, ki pride ob koncu časov (Rauh 1979: 2, 6). Največji vpliv na predstavo o podobi antikrista je najbrž imel apostol Pavel kot domnevni avtor Drugega pisma Tesaloničanom (Rauh 1979: 55): čeprav antikrist v teh pismih ni poimenovan, je uveljavljeno prepričanje, da je »človek nepostavnosti, sin pogube« (2 Tes 2,3) ravno antikrist. Po Pavlu (prim. 2 Tes 2,4–12) tudi kasnejši opisi prikazujejo antikrista kot hudiča z neizmerno močjo, ki bo sedel

⁷ Preoddaja (nem. *Überlieferung, Textüberlieferung*) je termin, splošno uveljavljen v filologiji, zlasti na področjih klasične filologije, biblicistike, medievalistike ter v povezanih disciplinah tekstne kritike in edicijske tehnike. Uporablja se pri raziskovanju posredovanja istega besedila s prepisi iz enega rokopisa (ali tiska) v drugega (prim. Jäger 1998: zlasti 34–40).

⁸ Slovensko poimenovanje antikrist je prevzeto po nemški obliki, ki je preko latinščine prevzela grško predpono.

v svetišču in se izdajal za Boga, delal čudeže, dokler ga ne bo Jezus umoril z dihom svojih ust (HdA 1: 479).

2.2 Patristične interpretacije antikrista in njihov vpliv v kasnejših stoletjih

V hermenevtičnih spisih o antikristu prvih stoletij⁹ se pojavita dva pogleda na način obstoja antikrista, ki sta se ohranila v različnih variantah tudi v naslednjih stoletjih.¹⁰ Antikrist je najprej posameznik, ki bo ob koncu časov sprožil boj proti krščanski veri. Tako kot ima Kristus kot vladar vseh vladarjev svoje predhodnike skozi zgodovino odrešenja, ima tudi antikrist v zgodovini greha svoje predhodnike (figure, tipe) v času in prostoru. Po načelu preroške povezanosti med podobami, dogodki, osebami, ki so v času in prostoru na videz izolirani, že Abel kaže na Kristusa in mučenike, Kajn na antikrista in tirane (Rauh 1979: 14, [528]). Antikrist skozi zgodovino nenehno menja masko in potuje skozi obdobja (Rauh 1979: 443). Že prvi cerkveni očetje (Irenej, Hipolit, Tertulijan, Viktorin Ptujski, Janez Zlatousti, Avguštin) so predstave o antikristu navezali na zgodovinske okoliščine zgodnje Cerkve (Rauh 1979: 529), zato je bil za antikrista kot eden prvih vladarjev označen Neron,¹¹ v zgodovino zapisan kot preganjalec prvih kristjanov. Potem ko je krščanstvo postala uradna vera Rimskega imperija, se ta interpretacija ni več skladala z versko-politično ureditvijo (McGinn 2000: 88). Skozi zgodovino so interpreti masko antikrista nadevali ključnim posameznikom v svetovni zgodovini, zlasti tistim, ki so bili povezani s prihajajočimi, trajajočimi in ravnokar končanimi vojnami, z oblikovanjem novih verstev in posledično z novimi političnimi in verskimi razdelitvami sveta (Bousset 1895: 83). Antikrista je Luther prepoznaval v papeštvu, krščanstvo v protestantizmu.

Druga predstava antikrista enači, analogno s *corpusom Christi*, s kolektivom, *corpusom antichristi*, ki svoje uničenje izvaja nenehno skozi zgodovino in je v podobi prevarantov in lažnih prerokov prisoten znotraj Cerkve (Rauh 1979: 5, 530). Cerkev je v svojem bistvu *corpus permixtum*, mešanica pripadnikov Kristusa in antikrista (McGinn 2000: XV), pa tudi vsak posameznik v sebi nosi del pripadnosti antikristu (Hartmann 1978: 44). S pokristjanjenjem Rimskega cesarstva se je le zabrisala meja med Božjo in antikristovo državo, nekdanjim Rimom. Nasprotnik je zdaj skrit v ozadju, v osrčju krščanstva, brez jasno zamejenega lastnega prostora. Kristjani in antikristovi privrženci so pomešani kot žito in pleve (Rauh 1979: 338–339).

⁹ Med prvimi cerkvenimi učitelji zlasti v 1. stoletju Irenej z delom *Proti krivoverstvom*, Origen (ob koncu 2. in začetku 3. stoletja) z delom *Proti Celzu*, Hipolit (druga polovica 2. in prva polovica 3. stoletja) s spisom *O antikristu*, Viktorin Ptujski (3. stoletje) z *Razlago Razodetja*, kasnejša pomembnejša avtorja v 4. in 5. stoletju sta Hieronim in Avguštin z delom *O Božji državi* in drugi.

¹⁰ Številna sekundarna literatura (monografije, zborniki, članki, članki v leksikonih in enciklopedijah) o antikristu, ki podrobno obravnava izvor, interpretacije ter vpeljavo lika in vsebine antikrista v različne diskurze skozi zgodovino, kaže na neizčrpnost in nenehno aktualnost te tematike, ki jo je nemogoče zajeti v celoti. V prispevku povzemamo zlasti dva osrednja pogleda zgodnje patristike na lik antikrista, ki sta bistveno zaznamovala srednjeveško eshatologijo, iz katere zajema tudi obravnavani rokopis. Bistvena spoznanja povzemamo pretežno po delih, v katerih so podrobneje obravnavane podobe antikrista skozi zgodovino in ki so pogosto citirana tudi v drugi literaturi.

¹¹ Ta predstava se je zllila z aktualno legendo o ponovni Neronovi vrnitvi v življenje (*Nero redivivus*) (HdA1: 480).

3 Prerokovanje o antikristu v slovenskem rokopisu iz leta 1790

Življenje, regirenga inu smrt Antikrista je klasično baročno besedilo, ki se opira na svetopisemsko izročilo, zlasti na hermenevitične spise cerkvenih očetov prvih stoletij o pričakovanju konca sveta. Za to besedilo je značilno pojmovanje sveta kot mešanice Kristusovih in antikristovih privržencev. Privrženci antikrista bodo pogubljeni, tisti, ki ohranijo vero v Kristusa ali se k njej ponovno vrnejo, bodo odrešeni. Antikrist je sicer obenem prikazan kot lik, kot vodja, posameznik, vendar v njem ne prepoznamo konkretne zgodovinske osebnosti.

Vsebina rokopisa *Življenje, regirenga inu smrt Antikrista* iz leta 1790 je razdeljena na 50 poglavij. Svet je pred Kristusovim rojstvom obstajal štiri tisoč let, obstajal pa bo skupaj šest tisoč let. Antikrist bo rojen leta 1855, njegova vladavina bo trajala tri leta in pol. Čas prihoda antikrista je povezan z razpadom Rimskega cesarstva na 10 kraljestev, kar se je že uresničilo. Začetek konca po antikristu bo prišel, ko bo krščanstvo razširjeno po vsem svetu: potem ko je bila pred devetdesetimi leti krščanska vera oznanjena še v zadnjih deželah (v Indiji, na Japonskem in v Paragavju), sledi postopni izgon krščanske vere, ki se je že začel v Aziji in Afriki. Tudi v Evropi je med ljudmi znotraj skupnosti že polno neprave vere. Antikrist bo spočet od prekletega moža in preklete žene, rojen v Babilonu v rodu Davida, obrezan in poimenovan antikrist kot tisti, ki vse počne Kristusu »zoper«. Že kot otrok bo govoril vse jezike sveta. Njegovi privrženci, Judje, bodo pripotovali v Jeruzalem, kjer se jim bo antikrist razodel kot njihov mesija. Skupaj z Judi bo antikrist zavzel Jeruzalem, v njem zgradil svoj tempelj in se izdajal za pravega mesija. Postopoma bo postal vladar celega sveta, uničil bo vsa znamenja Kristusa v Sveti deželi, Konstantinopel in druga sveta mesta. Postavil bo svojih deset zapovedi, dal napisati svoje svete knjige, delal čudeže in podelil hudobnega duha vsem svojim privržencem, med katerimi bodo najbolj vneti Judi in Turki. Njegovi apostoli bodo razširili njegov nauk po vsem svetu. Pri gradnji antikristovega kraljestva bosta pomagala Gog in Magog. Patriarha Enoh in prerok Elija, ki ju bo Bog poslal kristjanom na pomoč in v tolažbo, bosta antikrista razkrinkala kot lažnega preroka. Skupaj s kristjani bosta napadla antikristovo vladavino v Jeruzalemu. Ubil ju bo sam antikrist, oba bosta vstala od mrtvih in se na megli dvignila v nebesa. Antikrist se bo od jeze tudi sam hotel povzpeti v nebesa pred očmi svojih privržencev nad Oljsko goro, kjer bo nadangel Mihael po ukazu iz Božjih ust po njem zamahnil z mečem. Antikrist bo osramočen padel na tla. Po smrti antikrista bo Bog kaznoval njegove privržence, Gog in Magog bosta umorjena in ves svet se bo ponovno spreobrnil v Kristusovo vero.

4 Zemljepisne enote v rokopisu o antikristu

V obravnavanem rokopisu se pogosto pojavlja zveza ves ali cel svet. Med celinami je pogosteje zapisana Evropa, poimenovana tudi »naš svet«, sledijo Afrika, Azija, le enkrat Amerika. Zaradi natančnih zemljepisnih navedb, kje se bo v času širila najprej Kristusova in nato antikristova vera, so najpogosteje zgolj enkrat navedene številne države, ki pokrivajo praktično ves svet. Najpogosteje omenjena mesta v obravnavi-

nem rokopisu pa so Babilon kot kraj izvora antikrista, Jeruzalem kot središče njegovega delovanja ter Rim oz. Rimsko kraljestvo in Konstantinopol (Carigrad). Babilon in Jeruzalem sta že svetopisemski mesti, nasprotno pa se vloga Rima in Konstantinopla navezuje na politično- in cerkvenoupravne razmere v zgodovini, obe mesti kot središči državnega in/ali verskega imperija implicirata tudi širša zemljepisna področja.¹² Rim in Jeruzalem sta poleg tega mesti, ki sta v različnih obdobjih zgodovine dobili status svetih mest, tj. mest, ki s svojim simbolnim statusom učinkujejo preko meja in vzpostavljajo navidezno skupnost, ki se razteza po celem svetu (Samman 2007: 5, 7).

V prispevku se bomo osredotočili na vlogo v rokopisu iz leta 1790 najpogosteje navedenih mest, stičnih zemljepisnih točk zgodovine odrešenja po Kristusu in zgodovine greha po antikristu, kot je prikazana v rokopisu.

4.1 Babilon, kraj antikristovega rojstva in vir zla

V *Svetem pismu* ima mesto Babilon vlogo že v Stari zavezi, najbolj znano v zvezi z babilonskim stolpom. V Novi zavezi Babilon najbolj zaznamuje negativno konotirana vloga v Janezovem *Razodetju*, ki »véliki« Babilon označuje kot »mati vseh vlačug in gnusob na zemlji« (Raz 17,5), »bivališče demonov, pribežališče vseh nečistih duhov« (Raz 18,2) in mu napoveduje uničenje. Tudi interpretacije teh odlomkov so ohranjale negativno konotacijo: po Avguštinu je glavni simbol Babilona pripadnost območju antikrista (Rauh 1979: 123), podobno Hieronim prikazuje antikrista kot judovskega lažnega preroka iz Babilona (Rauh 1979: 132).

Besedilo rokopisa o antikristu iz leta 1790 navaja, da je antikrist rojen v Babiloniji, v šinarški deželi, stosedemdeset milj od Jeruzalema, opisana je zgodba babilonskega stolpa in zgodovina mesta. V Babiloniji antikrist preživlja mladost, sklene zavezo s hudiči pod vodstvom Luciferja, nato pa se poda proti Jeruzalemu, kjer bo ustanovil svoj novi sedež. Babilon v rokopisu nedvoumno simbolizira samo zlo, je mesto izvora zla.

4.2 Jeruzalem – mesto in nebeško kraljestvo

Rimljani so zavzeli Jeruzalem že v 1. stoletju. V začetku 4. stoletja, ko je rimski cesar Konstantin sprejel krščanstvo in prenesel sedež cesarstva v tedanji Bizanc, naj bi zemljepisno bližji Jeruzalem postal sveto mesto krščanskega imperija. Krščanstvo Jeruzalema ni več videlo kot »krivo, grešno« mesto, ki je zavrnilo in križalo Kristusa, ampak kot kraj Kristusovega vstajenja. Ta nova predstava o Jeruzalemu je dala krščanstvu izhodišče za premišljevanje o porazu judovstva in »sataniziranju« judovske prisotnosti (Samman 2007: 62–63). V 7. stoletju so Jeruzalem osvojili muslimani (Arabci), ki so prav tako videli Jeruzalem kot svoje sveto mesto. V zahodnem krščanstvu se je resničnejše zanimanje za Jeruzalem vzbudilo s križarskimi vojnami v začetku 1. tisočletja (Samman 2007: 88), s katerimi je hotel zahod Jeruzalemu vrniti status zgolj krščanskega svetega mesta. Leta 1100 so muslimani ponovno osvojili Jeruzalem in z manjšo prekinitvijo v 13. stoletju ohranili prevlado vse do 1917, ko so

¹² V prispevku večinoma uporabljamo ime Konstantinopol, ker je ta varianta zapisana v rokopisu.

v Jeruzalem prišli Britanci (Samman 2007: 93). Danes je Jeruzalem glavno mesto Izraela, predvsem pa demografsko, kulturno in religiozno hibrid, ki si ga kot sveto mesto lastijo tri verske skupnosti (Samman 2007: 3, 5). Z vidika krščanstva je Jeruzalem v dobesednem pomenu mesto, v alegoričnem smislu simbolizira Cerkev, v moralnem (tropološkem) smislu dušo in v smislu simbolične interpretacije (anagogije) nebeško kraljestvo (Rauh 1979: 13).

V rokopisu o antikristu iz leta 1790 je Jeruzalem v dobesednem pomenu osrednji prostor, prizorišče, kjer se odvija zgodba antikrista. Pomemben vidik vloge Jeruzalema v rokopisu je, da bo pred antikristovim prihodom Jeruzalem kot sveto mesto (zgolj) krščanstva osvojil sin obujenega rimskega cesarja, torej nekdo, ki prihaja iz Rima. V rokopisu je opredeljena razlika med zemeljskim Jeruzalemom in nebeškim mestom Jeruzalemom kot krajem, kamor pridejo le tisti, ki spoznajo Jezusa za pravega odrešenika, kar izpostavlja anagogično, simbolično interpretacijo tega svetega mesta. Jeruzalem torej simbolizira nebesa.

4.3 Nasprotnika Rim in Konstantinopol

Rim je bil kot jedro Rimskega imperija središče preganjanja prvih kristjanov. Ko je Konstantin upravo Rimskega cesarstva prenesel na vzhod v Bizanc, »Novi Rim«, kasnejši Konstantinopol oz. Carigrad, je novo upravno središče videl tudi kot duhovno središče imperija, pri čemer se je skliceval na bližino Jeruzalema. Rim je medtem izpostavljal t. i. »Petrovo doktrino«, po kateri duhovno središče imperija opredeljuje vloga, ki jo je Jezus dal Petru. Petrova grobnica pomeni Petrovo prisotnost v Rimu ter neposredno povezuje nebesa, Božje kraljestvo, in Cerkev kot zemeljsko kraljestvo (Samman 2007: 69–77). V 5. stoletju je zahodni del cesarstva s sedežem v Rimu propadel. Bizantinsko kraljestvo se je v 6. stoletju razširilo še na nekdanje zahodne province, v 7. stoletju so se začela osvajanja Arabcev, po katerih je Bizantinsko kraljestvo izgubilo tudi Jeruzalem. Konstantinopol je sredi 15. stoletja zavzel sultan Osmanskega imperija Mehmed II. V pestri političnoupravni zgodovini nekdanjega zahodnega dela Rimskega cesarstva je papeštvo ohranilo relativno moč (Samman 2007: 82). Reformacija v 16. stoletju je, s podporo novonastajajočih nacionalnih držav, zankala idejo svetega prostora, na kar se je Rim odzval z oživitvijo nebeškega imaginarija mesta (Samman 2007: 109–110). V kasnejših stoletjih se je religiozno-simbolna vloga Rima zreducirala na Sveti sedež.

Po prerokovanju v slovenskem rokopisu o antikristu iz leta 1790 lahko pričakujemo čas začetka antikristovega prihoda, ko bo Rimsko kraljestvo razdeljeno na deset delov in bo od njega ostalo le ime. Konstantinopol bo, tako kot Jeruzalem, še pred antikristovim prihodom znova pridobljen za krščanstvo; osvojil ga bo ponovno obujeni rimski cesar, oče cesarja, ki bo ponovno osvojil Jeruzalem. Konstantinopol ima v skladu s sočasno politično upravo, povezano z islamsko vero, v rokopisu negativno konotacijo, označujejo ga zveze, kot sta »velika kurba«, »babilonska kurba«, s katerimi je vzpostavljena povezava s svetopisemskim Babilonom. V rokopisu so zavrnjene interpretacije Janezovega *Razodetja* iz obdobja zgodnjega krščanstva, ki so kot naslednika oz. kot otroka Babilona videle Rim. Zamenjave vlog med Jeruza-

lemom in Rimom so v rokopisu pripisane dejstvom, da je Konstantinopel »dal postaviti« (!) rimski cesar in da je Konstantinopel mesto na sedmih gorah, podobno kot je Rim mesto na sedmih hribih. Prav nasprotno pa rokopis imenuje Rim sveto mesto, mati Cerkve na zemlji, blagoslovljeno s krvjo svetnikov. V njem počivajo apostoli, tam je pravi Kristusov namestnik na zemlji in bo tam ostal nepremagan do antikristovega časa. Konstantinopel je torej povezan z mestom zla, Rim z mestom nebeškega kraljestva.

5 Sklep

V prispevku smo na kratko prikazali vlogo štirih v rokopisu najpogosteje omenjenih mest. Njihova vloga se navezuje na *Sveto pismo*, hermenevtične spise cerkvenih očetov prvih stoletji krščanstva in na politično-religiozno delitev sveta v času nastanka rokopisa.

Med četverico mest, ki so v obravnavanem rokopisu omenjena najpogosteje, Babilon, Jeruzalem, Rim, Konstantinopel, prepoznamo nasprotje med peklom (izvor zla) in nebesi na eni strani ter med potjo do pekla in nebes na drugi strani. Na eni strani Babilon in Jeruzalem – Babilon, ki je v zavesti naslovnikov obstajal le kot svetopisemski mit, kaže na zlo, na izvora zla, tj. pekla, nasprotno pa je Jeruzalem simbol nebes, Božjega kraljestva. Rim in Konstantinopel sta konkretni mesti in obenem središči zemeljske, posvetne vladavine, ki v nasprotju z Rimom in Jeruzalemom implicirata tudi širši zemljepisni kontekst: Rim implicira zahodni del nekdanjega Rimskega kraljestva oz. Evropo (»naš svet«), medtem ko je Konstantinopel simbol tujega, tujevernega, vzhoda. V Jeruzalem, nebeško kraljestvo, pridejo le tisti, ki sledijo veri Rima, medtem ko bodo tisti, ki sledijo veri odpadniškega Konstantinopla, pogubljeni v peklju.

V prispevku smo se osredotočili le na en vidik rokopisa s prerokovanjem o antikristu, kot ga lahko razberemo iz rokopisa *Življenje, regirenga inu smrt Antikrista* iz leta 1790. Odprto ostaja vprašanje, ali se v ostalih slovenskih rokopisih o antikristu, ki so nam danes še dostopni, pojavljajo enaki ali podobni pogledi. Potrebna bi bila tudi vsebinska primerjava z nemško predlogo, knjigo *Leben Antichristi*. Vsa ta vprašanja in številna druga ostajajo odprta za nadaljnje celostne in tematsko usmerjene raziskave rokopisov o antikristu.

Literatura

- BOUSSET, Wilhelm, 1895: *Der Antichrist in der Überlieferung des Judentums, des neuen Testaments und der alten Kirche*. Göttingen.
- FIDLEROVÁ, Alena A., 2017: Translating the Life of Antichrist into German and Czech in the Early Modern Period. *Studies in Church History* 53. 242–256.
- HARTMANN, S. Sven, 1978: Antichrist. Religionsgeschichtlich. Gerhard Grause, Gerhard Müller (ur.): *Theologische Realenzyklopedie*. Zv. III. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. Zv. I.[= HdA 1], 1987. Uredil Hanns Bächtold-Stäubli. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- JÄGER, Gerhard, 1998: *Uvod v klasično filologijo*. Ljubljana: ŠOU – Študentska založba.

- KOTNIK, France, 1944: Bukovniški rokopisi antikrista. Narte Velikonja, Božidar Borko, Tine Debeljak, Zorko Simčič (ur.): *Zbornik Zimske pomoči*. Ljubljana: Zimska pomoč. 415–424.
- McGINN, Bernard, 2000: *Antichrist. Two thousand years of the human fascination with evil*. New York: Columbia University Press.
- Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja* [= NRSS Ms 15], 2008–2011: Prerokovanje od Antikrista. http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_015/VIEW/ (datum dostopa: 30. 9. 2017)
- Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja* [= NRSS Ms 17], 2008–2011: Življenje, regirenja inu smrt Antikrista. http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_017/VIEW/ (datum dostopa: 30. 9. 2017)
- Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja* [= NRSS Ms 24], 2008–2011: Branje od Antikrista inu od njegovih fouš prerokov. http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_024/VIEW/ (datum dostopa: 30. 9. 2017)
- Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja* [= NRSS Ms 71], 2008–2011: Antikrist. http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_071/VIEW/ (datum dostopa: 30. 9. 2017)
- OGRIS, Alfred, 1998: Woher stammte der Kärntner »bukovnik« Matthias Schegar/Matija Žegar? *Carinthia I. Mittheilungen des Geschichtsvereines für Kärnten* 188. 445–457.
- PREUSS, Hans, 1906: *Die Vorstellungen vom Antichrist im späteren Mittelalter, bei Luther und in der konfessionellen Polemik*. Leipzig: J. C. Hinrichs.
- RAUCH, Horst Dieter, 1979: *Das Bild des Antichrist im Mittelalter. Von Tyconius zum Deutschen Symbolismus*. Münster: Aschendorff, cop.
- REBOL, Frančišek, 1909a: Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina. *Čas* 3/1–2. 64–74.
- REBOL, Frančišek, 1909b: Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina. *Čas* 3/3. 125–129.
- SAMMAN, Khaldoun, 2007: *Cities of God and nationalism: Mecca, Jerusalem, and Rome as contested world cities*. Boulder, London: Paradigm, cop.
- Žegarjev antikrist*, 2007: Žegarjev antikrist [Elektronski vir]. Ravne na Koroškem: Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika. www.rav.sik.si/images/pdf/rokopisno_gradivo/swf/ZegarjevAntikrist.swf